

การออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยว ทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
ชุมชนเกาะใหญ่ อำเภอกะสสินธุ์ จังหวัดสงขลา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

Landscape improvement design of learning and tourist attractions. Natural
and Cultural Koh Yai Community, Krasaesin District, Songkhla Province to
promote tourism.

ปิยาภรณ์ อรมุต^{1*}, เสริมศักดิ์ สัญญาโณ² และ เจนจิรา ขุนทอง³

Piyaporn Oramut^{1*}, Soemsak Sanyano² and Janejira Khunthong³

¹⁻³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

¹⁻³ Assistant professor, Department of Architecture Faculty of Architecture, Rajamangala University of
Technology Srivijaya

* Corresponding Author. Email: Janejira.k@rmuts.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนเกาะใหญ่ อำเภอกะสสินธุ์ จังหวัดสงขลา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามด้านอัตลักษณ์และบริบทของชุมชน รวมถึงบริบทของแหล่งท่องเที่ยว ด้วยการสังเกตถ่ายภาพและเขียนภาพประกอบ รั้ววัดพื้นที่ รวมถึงสัมภาษณ์ลักษณะการใช้งาน ตำแหน่งการจัดวางพื้นที่ และความต้องการพื้นที่ใช้สอยทั้งภายในและภายนอกอาคารของแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวจากเจ้าของพื้นที่ คนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงแบบสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวด้านความสะดวกในการใช้พื้นที่เดิม และความต้องการในการปรับปรุง เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์สำหรับการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่า แหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนเกาะใหญ่ ที่บริหารจัดการโดยภาครัฐและชุมชน มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 7 แห่ง แบ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ (รวมพื้นที่แหลมควายราบ) และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ วัดสูงเกาะใหญ่ แหล่งเรียนรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากต้นสาคุ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์และวิถีประมงวัดแหลมบ่อท่อ แหล่งเรียนรู้บ้านตีมืด แหล่งเรียนรู้สวนเกษตรผสมผสาน บ้านแหลมยาง “โคก หนอง นา” วิถีประมง และจุดชมปลาโลมาบ้านแหลมหาด โดยมีแนวความคิดในการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เช่น อาคาร จุดถ่ายรูป ชุมชายของ และป้ายต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับองค์ประกอบหลัก 2 ด้าน คือ 1) ด้านอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชน เช่น ใช้วิถีและรูปแบบการก่อสร้างจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัสดุที่มีภายในท้องถิ่น และ 2) ด้านบริบทของพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ, การออกแบบภูมิทัศน์, เส้นทางท่องเที่ยว,
การท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม

Abstract

This research is the study of natural and cultural tourist attractions. To design tourist routes and landscape of tourist attractions of Koh Yai community Krasae-sin district, Songkhla province. In this study field survey, observation, deep interview, photographic and drawing were used as data collection. Furthermore, brainstorming and questionnaires were also used for promoting community participation.

The data collection results found that the local tourist attractions of Koh Yai community, which are responsible by the government, is the station of development and conservation of the lake wildlife. For cultural tourist attractions, there are consisting of Sung Koh Yai Temple, learning recourses for Metroxylon sagu palm processing, holy well and fishing methods of Wat Laem Bor Thor, learning recourses at Baan Tee Meed, learning recourses for mixed agricultural garden at Baan Laem Yang named “Khok Nong Na”, and fishing method and dolphin watching point at Baan Laem Haad. The concept of design for landscape decoration of community tourist attractions such as buildings, places for photography, places for souvenir, and various signs was based on two main aspects. There were 1) designing in accordance with the cultural identities of the community such as using methods and construction patterns from local wisdom, and using local materials, and 2) designing by the area context for each tourist attraction.

Keywords: Cultural tourist, Tourism, Landscape Design, Tourism Route

บทนำ

การยกระดับเศรษฐกิจด้วยการท่องเที่ยว เป็นแนวทางที่สำคัญแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศ การท่องเที่ยวไม่เพียงแต่เป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้ให้กับประเทศเท่านั้น แต่ยังช่วยส่งเสริมการสร้างงาน, การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน, การกระจายรายได้ไปยังชุมชนต่าง ๆ และการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอีกด้วย ซึ่งจากการศึกษาวิจัยหลายฉบับได้เน้นย้ำถึงบทบาทของการท่องเที่ยวในการส่งเสริมเศรษฐกิจ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาควบคู่กัน ซึ่งการรักษา มรดกวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ด้านองค์ความรู้และการให้คุณค่าแก่สังคม ในขณะที่การพัฒนาการท่องเที่ยวนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้ของชุมชน การจัดหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้แนวคิดหลักเพื่อใช้ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและแนวคิดเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งแต่ละแนวคิดจะประกอบด้วยกลยุทธ์และแนวทางสนับสนุนที่จะนำไปสู่การจัดการมรดกวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นไปอย่างเหมาะสม

ชุมชนเกาะใหญ่เป็นชุมชนหนึ่งในอำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ระหว่างทะเลอ่าวไทยและทะเลสาบสงขลา มีลำคลองไหลผ่านระหว่างแผ่นดินใหญ่กับเกาะใหญ่ อันเป็นภูมิลักษณะที่มีความโดดเด่น ส่งผลให้ชุมชนนี้มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ มีทั้งป่า ภูเขา ทะเล นาข้าว หาดทรายขาว ผสมผสานกันจนกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชนเกาะใหญ่ วิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณนี้

จึงมีเส้นที่งดงาม เรียบง่ายแบบพื้นบ้าน เหมาะแก่การส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่งดงาม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการดำรงวิถีพื้นบ้านที่โดดเด่นมีเอกลักษณ์ โดยเฉพาะวิถีชีวิตชุมชนแบบชายฝั่งทะเลสาบสงขลา อันเป็นผืนแผ่นดินอันน่ามหัศจรรย์

ปัจจุบันการวิจัยเกี่ยวกับการออกแบบภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว ในชุมชนไทยส่วนใหญ่ยังขาดการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่มีผลต่อการออกแบบและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เช่น การศึกษาของ พิมพกานต์ ปัจฉินทวีวัฒน์ และ บุญอนันต์ นทกุล (2564) ที่เน้นการรับรู้ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในชุมชนคลองแดน แต่ยังไม่ครอบคลุมถึงการนำข้อมูลเหล่านี้ มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่เฉพาะรวมถึงการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยวในประเทศไทย ยังขาดการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การศึกษาของอุษณีย์ เสวกวีศรี และ รัฐชนัน แฉ่มจำรัส (2567) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แต่ยังไม่ครอบคลุมถึงการออกแบบภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นและความต้องการของชุมชนในพื้นที่เฉพาะ เช่น เกาะใหญ่

โครงการวิจัยการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยว ทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบ และออกแบบภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว จึงเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนเกาะใหญ่ให้มีศักยภาพ ด้านการท่องเที่ยว อันสามารถส่งเสริมให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) ศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา
- 2) ศึกษาการจัดภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนเกาะใหญ่เดิม
- 3) ออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบภูมิทัศน์

การวิเคราะห์เป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการคิด เพราะการวิเคราะห์ช่วยแยกแยะสิ่งที่สลับซับซ้อนให้ เป็นสิ่งที่เราสามารถจัดการได้ช่วยให้เราเข้าใจปัญหาและหาทางแก้ไข ซึ่งปัญหาหลายอย่างต้องแก้ไข ด้วยการออกแบบ เพราะการออกแบบช่วยสร้างสรรควิธีการแก้ปัญหาได้ การออกแบบเป็นกระบวนการคิด โดยการนำเอาปัจจัยหลายอย่าง มาทำให้เกิดผลตามที่เรต้องการ เป็นที่น่าเสียดายว่าการออกแบบ มักถูกมองว่าเป็นงานของสถาปนิก ภูมิสถาปนิก มัณฑนากร นักออกแบบแฟชั่น ฯลฯ เท่านั้น แท้ที่จริงแล้วการออกแบบเป็นพื้นฐานของการคิด (ชาวพร ศักดิ์ศรี, 2024).

1.1 หลักการออกแบบภูมิทัศน์ (Fundamental of Landscape Design) กิจกรรมและองค์ประกอบ การออกแบบภูมิทัศน์ นักออกแบบต้องพิจารณากำหนดตำแหน่งกิจกรรมการใช้พื้นที่ และรายละเอียดต่าง ๆ หรือองค์ประกอบที่ควรจัดให้มีขึ้นในพื้นที่นั้น ๆ สามารถสรุปได้ว่า การออกแบบภูมิทัศน์ประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1) กิจกรรม (Activity) หมายถึง กิจกรรมที่จะจัดให้มีขึ้นในพื้นที่ ซึ่งแบ่งกิจกรรมออกเป็น 2 แบบ คือ กิจกรรมที่ต้องออกแรงและเกิดเสียงดัง (Active Activity) เช่น กิจกรรมกีฬาต่าง ๆ สนามเด็กเล่น เวทีกลางแจ้ง เป็นต้น และกิจกรรมที่ไม่ต้องออกแรง ต้องการความสงบ (passive activity) เช่น เดินเล่น นั่งเล่น นอน อ่านหนังสือ เป็นต้น นักออกแบบจะเป็นผู้กำหนดตำแหน่งที่เหมาะสมในพื้นที่ออกแบบ โดยจัดกิจกรรมประเภทเดียวกันไว้ด้วยกันเพื่อไม่ให้เกิดการรบกวนกัน

2) องค์ประกอบ (Elements) หมายถึง สิ่งที่เหมาะสมจัดให้มีในกิจกรรมแต่ละประเภท ทั้งที่มีชีวิตหรือต้นไม้ (Softscape) และสิ่งไม่มีชีวิต (Hardscape) เช่น กิจกรรมนั่งเล่น ควรมีม้านั่ง ศาลา และสวน กิจกรรมว่ายน้ำควรมีสระว่ายน้ำ ฝักบัวชำระตัว ม้านั่งอาบแดด ร่วม กิจกรรมปิกนิก ควรมีโต๊ะ และม้านั่งจัดวางบนพื้นแข็ง ถังขยะ เตาย่าง และร่มเงาจากต้นไม้ใหญ่ ส่วนกิจกรรมแคมป์ไฟ ควรมีลาน พื้นแข็ง เตาปิ้งแบบล้อมวงได้ ม้านั่งอาจตั้งอยู่ที่โล่งแจ้งได้เลย เพราะทำกิจกรรมในตอนกลางคืน เป็นต้น ซึ่งนักออกแบบจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบ วัสดุ และตำแหน่งที่จะจัดวางองค์ประกอบเหล่านี้

1.2 หลักการออกแบบ ประกอบด้วย

1) แนวความคิด (Concept) พื้นที่แต่ละแห่งมีศักยภาพในการพัฒนาที่เหมาะสมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งนักออกแบบต้องกำหนดขึ้นเป็นแนวทางเริ่มแรกในการออกแบบ มักจะเป็นแนวความคิดแบบกว้าง ๆ ก่อน แล้วจึงพัฒนาแนวความคิดให้แคบและเจาะจงลงจนเกิดเป็นวัตถุประสงค์ในการออกแบบต่อไป

2) วัตถุประสงค์ (Goal, Objectives) วัตถุประสงค์เกิดจากแนวความคิดในการออกแบบ แต่มีความเจาะจงที่เด่นชัดเจนเป็นเป้าหมายในการออกแบบได้ รายการในการออกแบบ (criteria) คือ รายละเอียดต่าง ๆ ที่นักออกแบบต้องพิจารณาให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ มักเกิดจากความต้องการของผู้ใช้สถานที่ และสภาพพื้นที่ที่จะออกแบบที่ต้องสัมพันธ์

1.3 ที่ว่างและต้นไม้ (Space and Plant Materials) (อรศิริ ปานินท์, 2538) อธิบายถึง ที่ว่างทางภูมิสถาปัตยกรรมไว้ว่า การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมเป็นการออกแบบที่ว่างภายนอกอาคาร เพื่อให้มนุษย์เข้าไปใช้งานได้สะดวกสบาย ปลอดภัย และมีความสวยงามควบคู่กันไป เนื่องจากงานด้านนี้มีมนุษย์และต้นไม้เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นักออกแบบจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงสัดส่วนของมนุษย์ (human scale) กับขนาดที่ว่างที่มนุษย์เข้าไปใช้งาน และเข้าใจคุณสมบัติและการใช้งานของต้นไม้กับที่ว่างด้วย

1.4 ที่โล่ง (Open Space) คือ ที่ว่าง (Space) ผืนใหญ่ที่มีหน้าที่เฉพาะอย่าง มีลักษณะเป็น 3 มิติ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นที่ว่าง ส่วนย่อย ๆ ที่มีหน้าที่เฉพาะต่าง ๆ กัน มีที่ว่างส่วนหนึ่งเป็นตัวสร้างการเชื่อมต่อกัน ทำให้มนุษย์สามารถเข้าไปในสถานที่นั้นได้ (Accessible) มีความเข้าใจในหน้าที่ของที่ว่าง และสามารถใช้งานตามวัตถุประสงค์ของที่ว่างแต่ละอย่างได้ ตัวอย่างเช่น การเข้าไปในบริเวณหนึ่ง เดินผ่านแนวทางเดินแล้วแยกเข้าไปยังกิจกรรมต่าง ๆ อาจมีลานโล่งบริเวณ ทางเข้าซึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นส่วนเชื่อมต่อกับกิจกรรมย่อยต่าง ๆ ซึ่งพื้นที่ย่อยแต่ละส่วนจะแสดงคุณลักษณะของการใช้งานเฉพาะออกมาอย่างชัดเจน และคนทั่วไปสามารถเข้าใจวัตถุประสงค์ของการใช้งานได้เป็นอย่างดี เป็นต้น

1.5 การออกแบบจัดพรรณไม้ (Planting Design) คือ งานที่นักออกแบบต้องคิดวิเคราะห์ในขั้นตอนการออกแบบในส่วนที่เป็นพื้นผิวอ่อน (Softscape) ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการคิดที่เป็นขั้นตอนเช่นกัน เพราะเป็นการคาดการณ์ล่วงหน้า จินตนาการภาพในอนาคต นักออกแบบจึงต้องมีความรู้และประสบการณ์ด้านพืชมากพอ จึงจะสามารถเลือกชนิดต้นไม้หรือปรับปรุงสภาพแวดล้อม เพื่อป้องกันและแก้ปัญหาที่จะเกิดในอนาคตได้ (Eckbo, 1964) การออกแบบจัดสวนเป็นการเลือกและจัดวางตำแหน่ง

พรรณไม้เพื่อปลูกตกแต่งบริเวณตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ขั้นแรก คือ การพิจารณาสภาพสถานที่ปลูก ในท้องถิ่นนั้น ทั้งลักษณะดิน การระบายน้ำ ทิศทางการโคจรของดวงอาทิตย์ ลม ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ โรคแมลง ขั้นที่สอง พิจารณาการใช้งาน และภาพที่ต้องการ เช่น เพื่อให้ร่มเงา บดบัง แบ่งพื้นที่ว่าง สี ขนาด เป็นต้น ขั้นที่สาม พิจารณาคุณสมบัติของพืชที่ตอบสนองข้อจำกัดตามวัตถุประสงค์ เช่น ขนาด อัตราการเจริญเติบโต อายุการใช้งาน รูปทรง ผิวสัมผัส การจัดเรียง ตัวของใบ สีดอก ผล การเปลี่ยนสีของ ใบตามฤดูกาล ยอด ลำต้น กิ่งก้าน เปลือก กลิ่น เป็นต้น

1.6 การสื่อความหมายในงานออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape Design Interpretation) งานด้านการออกแบบเป็นงาน ซึ่งนักออกแบบสรรค์สร้างรูปร่างหรือรูปทรงต่าง ๆ ที่สวยงามและใช้งาน ได้ขึ้นจากจินตนาการ นักออกแบบจึงจำเป็นต้องหาวิธีการสื่อความหมายสิ่งที่เกิดจากความคิดของเขาออกมา เพื่อให้ตัวเองได้ศึกษาพิจารณาความถูกต้อง หาข้อผิดพลาดต่าง ๆ ล่วงหน้าและทำการแก้ไขเพื่อจะได้มาซึ่งผลลัพธ์ที่ดีที่สุด ภายใต้ข้อจำกัดตรงนั้น แล้วสื่อออกมาให้บุคคลอื่นสามารถเข้าใจความคิดของเขา วิธีการสื่อความหมายที่เป็นที่นิยมเป็นสากลนี้อาศัยภาษาภาพ หรือ สัญลักษณ์ (Graphic Drawings) (ศศิยา ศิริพานิช, 2558)

2. เอกสารเกี่ยวกับหลักการออกแบบสถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

หลักการออกแบบสถาปัตยกรรมภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ต้องเริ่มต้นจากการเข้าใจถึงบทบาทของการออกแบบที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ทั้งในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและการสะท้อนวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ โดยหลักการออกแบบจะต้องมีการพิจารณาหลายด้าน เช่น การใช้วัสดุที่เหมาะสม การเข้ากับภูมิประเทศ การรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ และการสร้างประสบการณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ให้กับนักท่องเที่ยว

2.1 การอนุรักษ์และความยั่งยืน การออกแบบสถาปัตยกรรมภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและไม่กระทบต่อระบบนิเวศของพื้นที่ เช่น การเลือกใช้วัสดุจากธรรมชาติที่สามารถย่อยสลายได้ การใช้พลังงานหมุนเวียน และการจัดการน้ำฝนเพื่อป้องกันการกัดเซาะของดิน นอกจากนี้ การออกแบบต้องคำนึงถึงการป้องกันผลกระทบต่องuestสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวที่อาจจะมีผลทำให้เกิดการทำลายได้ เช่น การใช้การวางแผนเส้นทางเดินท่องเที่ยวที่ไม่กระทบกับระบบนิเวศ

2.2 การสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น หลักการออกแบบสถาปัตยกรรมภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควรสะท้อนเอกลักษณ์ของพื้นที่และวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การใช้สัญลักษณ์หรือการตกแต่งที่มีความเกี่ยวข้องกับประเพณีหรือประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้น ๆ รวมถึงการออกแบบที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านการจัดแสดงหรือกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรม

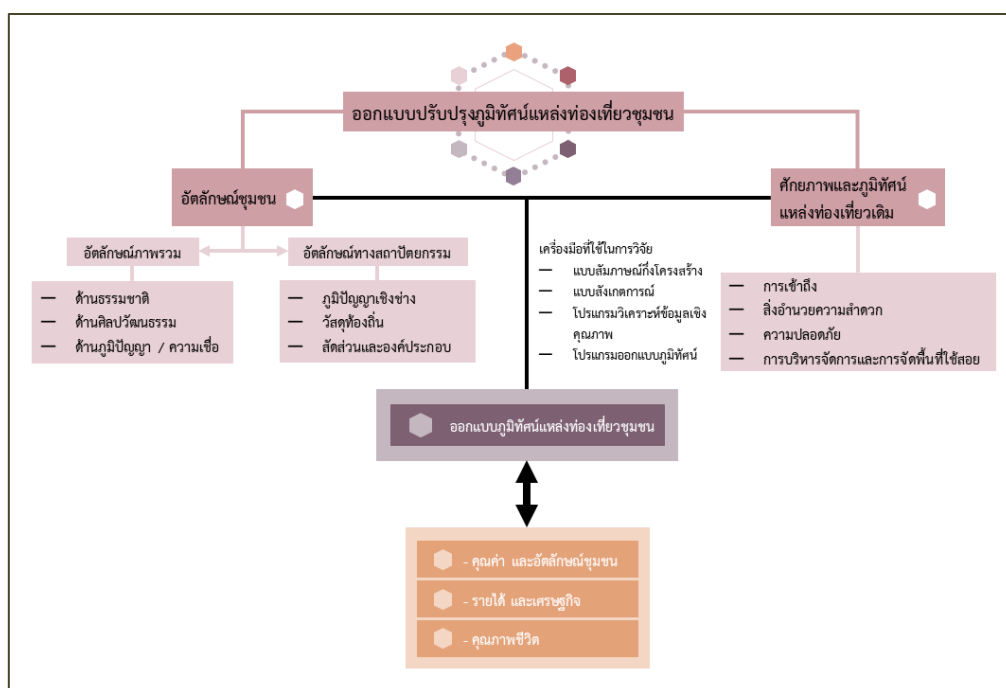
2.3 การปรับตัวเข้ากับภูมิประเทศ การออกแบบต้องพิจารณาถึงภูมิประเทศและภูมิอากาศของพื้นที่ เช่น การใช้วัสดุที่เหมาะสมกับสภาพอากาศ การวางแผนการจัดการพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ รวมถึงการเลือกวิธีการออกแบบที่ไม่ทำให้พื้นที่ดูเปื้อนเปื้อนหรือขัดแย้งกับสิ่งแวดล้อม

2.4 การส่งเสริมประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว การออกแบบสถาปัตยกรรมภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว เช่น การสร้างจุดชมวิวที่สวยงาม, การจัดเตรียมพื้นที่สำหรับการพักผ่อนหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นประสบการณ์ที่น่าจดจำ นอกจากนี้ยังต้อง

จัดให้มีสาธารณูปโภคที่เหมาะสม เช่น ทางเดิน ที่จอดรถ ห้องน้ำ และการสร้างความสะอาดสบายในการเดินทาง

2.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การออกแบบสถาปัตยกรรมภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยวควรมีการมีส่วนร่วมจากชุมชนท้องถิ่นในการออกแบบและการพัฒนา เช่น การใช้แรงงานท้องถิ่นในการสร้างและการฝึกอบรมทักษะที่จำเป็นสำหรับการบริการนักท่องเที่ยว ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างเศรษฐกิจท้องถิ่นและทำให้การท่องเที่ยวมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงออกแบบ (Design-based Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนและนำมาสู่การออกแบบและปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นศึกษาและเก็บข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อใช้ในการออกแบบ

1.1 การศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร เป็นการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารงานวิจัย บทความ หนังสือ แอปพลิเคชัน (Application) เช่น google maps / google Earth เพื่อนำมาสรุปเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์เส้นทางท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา

1.2 การเก็บข้อมูลด้วยการตั้งกระทู้ แบบ Online ผู้วิจัยเก็บข้อมูลอัตลักษณ์ของชุมชนในภาพรวมในแอปพลิเคชัน Facebook โดยตั้งกระทู้ใน Facebook ของผู้วิจัยว่า “ถ้าพูดถึงอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะใหญ่ท่านจะนึกถึงสิ่งใดเป็นอันดับแรก” โดยมีได้กำหนดกลุ่มผู้ตอบกระทู้ รวมถึงการสัมภาษณ์

คนในชุมชนประกอบด้วย เช่น แม่ค้าในตลาด ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าของเรือนพื้นถิ่น กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

1.3 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยแบ่งข้อมูลดังนี้

1) ด้านอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ผู้วิจัยศึกษา เก็บข้อมูลลักษณะของเรือนพื้นถิ่นที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ด้านองค์ประกอบ สัดส่วน วัสดุ กรรมวิธีในการก่อสร้าง รวมถึงรูปแบบและองค์ประกอบด้านพื้นที่ใช้สอย เพื่อถอดอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมชุมชน และนำมาใช้เป็นแนวทางการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวชุมชนฯ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เจ้าของเรือน ปรากฏชุมชน และผู้นำชุมชน จดบันทึก บันทึกภาพ สเก็ตซ์ภาพรวมถึงรังวัดขนาดเรือนพื้นถิ่น

ภาพที่ 2 แสดงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้านอัตลักษณ์ชุมชน จากมรดกทางวัฒนธรรมเรือนพื้นถิ่น

2) ศึกษาศักยภาพและภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว ผู้ดูแล หรือเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับความต้องการด้านพื้นที่ใช้สอยและสิ่งอำนวยความสะดวก รวมถึงปัญหาด้านการใช้พื้นที่เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการออกแบบ อัตลักษณ์ที่ต้องการให้สื่อสารผ่านการออกแบบและเสนอแนะในส่วนต่าง ๆ ต่อไป บันทึกภาพ สเก็ตซ์ภาพ รังวัดแหล่งท่องเที่ยว โดยมีประเด็นคำถามสำหรับผู้รับบริการดังนี้ 1. ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และการจัดพื้นที่ (Zoning) 3. ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว 4. ด้านการประชาสัมพันธ์ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว 5. ด้านคุณค่าของการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

2. ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก และออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว

2.1 วิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพและภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวตามทฤษฎีการออกแบบเพื่อเสนอแนวทางในการออกแบบ

2.2 ออกแบบและนำเสนอแนวคิดแบบร่างภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวต่อชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง ด้วยแบบ 2 มิติ และ 3 มิติ รวมถึงหุ่นจำลอง

2.3 ปรับปรุงและพัฒนาแบบตามข้อเสนอแนะ

3. ขั้นการดำเนินการผลิตแบบ 2 มิติ และ 3 มิติ และจัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อสะดวกในการเที่ยวชมเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเกาะใหญ่

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานของรัฐและชุมชน ได้แก่ สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชน ประกอบด้วย วัดสูงเกาะใหญ่ แหล่งเรียนรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากต้นสาคร บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ และวิถีประมงวัดแหลมบ่อท่อ แหล่งเรียนรู้บ้านตีมีด แหล่งเรียนรู้สวนเกษตรผสมผสาน บ้านแหลมยาง “โคกหนองนา” วิถีประมง และจุดชมปลาโลมา บ้านแหลมหาด จากการสำรวจศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนข้างต้น พบว่า บางแหล่งท่องเที่ยวมีการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไปแล้ว แต่ยังไม่ครอบคลุมสำหรับการให้บริการนักท่องเที่ยว เช่น บริเวณบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ แหล่งโบราณสถานวัดสูงเกาะใหญ่ เป็นต้น ส่วนพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ของชุมชนยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว หรือคณะที่จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในแหล่งนั้น ๆ อาทิเช่น พื้นที่เรียนรู้ หอพัก จุฬารูป ชุมชนของ ป้ายต่าง ๆ จุดพักผ่อน รวมถึงการตกแต่งภูมิทัศน์ให้เหมาะสมและมีความเฉพาะในแต่ละแหล่ง รายละเอียดดังนี้

1. อัตลักษณ์ของชุมชน

การศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนเกาะใหญ่ ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ด้านอัตลักษณ์ในภาพรวมของชุมชน และอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม

1.1 อัตลักษณ์ในภาพรวมของชุมชน

ผู้วิจัย พบว่า อัตลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะใหญ่ มีดังนี้ อันดับที่ 1 แกรนแคนยอนเกาะใหญ่ อันดับที่ 2 กุ้งและอาหารทะเล อันดับที่ 3 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ อันดับที่ 4 วัดสูงเกาะใหญ่ และอันดับที่ 5 แหลมควายราบ กล่าวโดยสรุป อัตลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวในภาพรวมของชุมชน แบ่งเป็น 2 ด้าน ได้แก่

1) ด้านสภาพบริบททางธรรมชาติ ได้แก่

(1) แกรนแคนยอน ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นหน้าผาหินที่ทับซ้อนกัน มีแอ่งน้ำที่เกิดจากการขุดบ่อดินเก่า โดยพื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของพื้นที่เกาะใหญ่ ซึ่งดูแลโดยภาคเอกชน

(2) กุ้งและอาหารทะเล ชุมชนเกาะใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีทะเลสาบล้อมรอบจึงเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านอาหารทะเลโดยเฉพาะกุ้ง เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์กุ้งแม่น้ำตามธรรมชาติที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์แหล่งหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งกุ้งแม่น้ำของพื้นที่เกาะใหญ่ได้ชื่อว่ามีคุณภาพ สดจากธรรมชาติ ตัวใหญ่ เนื้อแน่น และอร่อย จนกลายเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนเกาะใหญ่

(3) แหลมควายราบเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ของสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ หน่วยพิทักษ์สัตว์ป่าแหลมควายราบ ตั้งอยู่ที่ริมทะเลสาบสงขลาบริเวณรอบ ๆ ที่ทำการมีนกน้ำอาศัยอยู่จำนวนมากสามารถมองเห็นได้ง่าย โดยไม่ต้องนั่งเรือออกไปชม ซึ่งในช่วงเช้าและช่วงเย็นของทุกวันจะมีนกออกหากินมากเป็นพิเศษ

2) ด้านพื้นที่แห่งความศรัทธาและความเชื่อ ได้แก่

(1) บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ เป็นบ่อน้ำผุดขึ้นเหนือพื้นดินตามธรรมชาติ มีน้ำใสและปริมาณน้ำในบ่อมาก ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านอยู่ทางทิศเหนือของวัดแหลมบ่อท่อ ติดกับทะเลสาบสงขลา พื้นที่บริเวณนี้เป็นจุดหนึ่งที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก การเข้าถึงมาได้ทั้งทางบก

และทางน้ำ เนื่องจากเป็นพื้นที่แห่งความศรัทธาและมีธรรมชาติความสวยงาม

(2) วัดสูงเกาะใหญ่ เป็นสถานที่ที่สำคัญที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา ในอดีตกาลที่สร้างในสมัยอยุธยา มีโบราณสถานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนชาวพุทธในแถบนี้ ที่หลงเหลืออยู่ ซึ่งพบได้ยากมากแล้วใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ วัดสูงเกาะใหญ่เป็นสถานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอีกแห่งหนึ่ง บริเวณที่ตั้งอยู่บนเนินเขาสูงเคยเป็นปราสาทหิน และเป็น ศิลปกรรมที่เชื่อว่าที่นี่เป็นเทวสถาน และต่อมาได้ถูกดัดแปลงให้เป็นในพระพุทธศาสนา

1.2 ด้านอัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรม

ด้านอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ผู้วิจัยศึกษาเก็บข้อมูลจากลักษณะของเรือนพื้นถิ่น ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยเก็บแบ่งการเก็บข้อมูลดังนี้ ข้อมูลด้านวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเรือน ข้อมูล ด้านกรรมวิธีในการก่อสร้างเรือน ข้อมูลด้านสัดส่วนของเรือนและข้อมูลด้านองค์ประกอบของเรือน เพื่อนำมาถอดอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชุมชน ผลการเก็บข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ดังนี้

	
ด้านวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเรือน วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเรือนส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอง ซึ่งหาได้ง่ายในพื้นที่ การจะมุงหลังคาจะมุง ด้วยกระเบื้องดินเผาที่นำมาจากเกาะยอ หรือจากสาकुซึ่งมีอยู่ มากมายในพื้นที่เกาะใหญ่	ด้านกรรมวิธีในการก่อสร้างเรือน ภูมิปัญญาเชิงช่างในการสร้างเรือนแบบสอดสลัก เข้าเดือย และการยึดโยงโครงสร้างเรือนด้วยการ ผูกด้วยเชือกหรือเถาวัลย์
	
ด้านสัดส่วนของเรือน สัดส่วนและองค์ประกอบเรือนเป็นแบบยกพื้น ใต้ถุนสูง พื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นที่โล่ง	ด้านองค์ประกอบของเรือน เส้นสายของเรือนส่วนใหญ่เป็นแนวตั้ง ทำให้อ องค์ประกอบของอาคารดูโล่ง โปร่ง

ภาพที่ 3 แสดงอัตลักษณ์ชุมชน ด้านสถาปัตยกรรม

2. การศึกษาภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว

ผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์นักท่องเที่ยวและนักเรียนที่มาเรียนรู้ ณ แหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ ในชุมชนเกาะใหญ่ ด้านความต้องการพื้นที่ใช้สอยและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จำนวนไม่น้อยกว่า 15 คน สัมภาษณ์ผู้ดูแลเจ้าของสถานที่และผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับความต้องการและปัญหาในการใช้พื้นที่ ด้านต่าง ๆ ลงพื้นที่ รังวัด เก็บข้อมูล และวิเคราะห์การจัดพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ ตามทฤษฎีการออกแบบ โดยในบทความนี้จะนำเสนอผลการศึกษาดูเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ กล่าวคือ สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีผู้เข้ามา ท่องเที่ยวและเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบและทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก

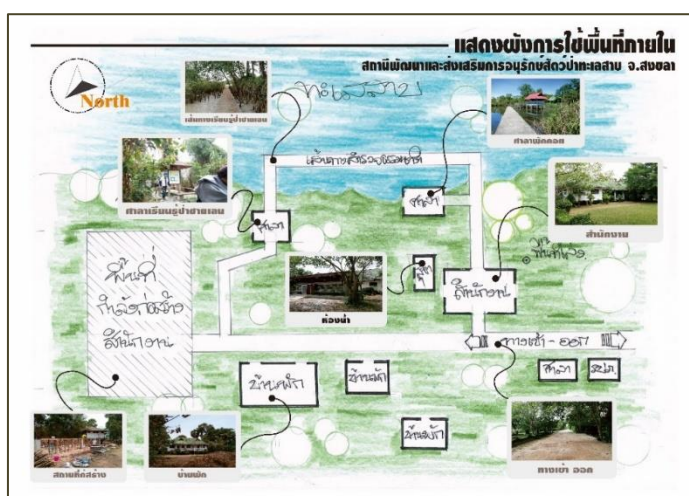
2.1 สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ

สถานีพัฒนาฯ ทะเลสาบ ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2541 เกิดขึ้นจากดำริขององคมนตรี และรัฐบุรุษพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่ต้องการให้มีหน่วยงานของกรมป่าไม้มาทำหน้าที่ เป็นหน่วยงาน กลางในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า และ สิ่งแวดล้อม ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีจิตสำนึกให้มีส่วนร่วม ในการปกป้อง ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่าและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมสูงสุด โดยสถานีพัฒนาฯ ทะเลสาบ ได้ขอใช้พื้นที่บางส่วนของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาบริเวณอ่าวบัว อ่าวบ้านไร่ หมู่ที่ 3 ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกะระเสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

พื้นที่ทั้งหมดของสถานีพัฒนาฯ ทะเลสาบ รวม 10,000 ไร่ ที่ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ประมาณ 80 ไร่ ซึ่งบริเวณนี้จะน้ำท่วมเกือบทั้งปี หนาวร้อนก็จะแห้งแล้งมาก สามารถทำกิจกรรมได้ในช่วงเดือน พฤษภาคม - สิงหาคม เท่านั้น

ทรัพยากรป่าไม้ แบ่งออกเป็นชนิดป่าต่าง ๆ ดังนี้ 1) ป่าบกมักเป็นป่าดิบชื้น มีพันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ ต้นยางนา ต้นยางแดง ต้นอินทนิลน้ำ ต้นยาง ต้นขี้เสี้ยน ฯลฯ 2) ป่าชายหาด พันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ ต้นตะแบก ต้นอินทนิลน้ำ ต้นมะพร้าว ต้นหว้า ต้นขี้เสี้ยน ต้นหูกระจ่าง ฯลฯ 3) ป่าชายเลนน้ำกร่อย พันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ ต้นโกงกางใบเล็ก ต้นประสักแดง ต้นตาตุ่ม ต้นลำพู ต้นฝาดดอกขาว ต้นปรังทะเล ต้นจาก ฯลฯ 4) ป่าพรุน้ำจืด พันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ ต้นเสม็ด ต้นหว้า ฯลฯ 5) ป่าเขาหินปูน พันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ ต้นไทร ชนิดต่าง ๆ ต้นโพธิ์ ต้นสลัดได ต้นจันทน์แดง ฯลฯ 6) พืชหญ้าริมน้ำ ประกอบไปด้วย จูดหนู หญ้าขี้เหล็ก หญ้า ชนิดต่าง ๆ และไม้พุ่มขนาดเล็ก ฯลฯ 7) พืชน้ำ พบเป็นกลุ่ม ๆ กระจายอยู่ทั่วไปในทะเลสาบสงขลา ได้แก่ ต้นกระจุต ต้นจาด ต้นกระจุตหนู ต้นกก ต้นลาโพ สาหร่ายชนิดต่าง ๆ บัวสายชนิดต่าง ๆ ฯลฯ

สัตว์พื้นถิ่น ทรัพยากรสัตว์ป่า แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้ 1) สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ได้แก่ นาก ลิงแสม ปลาโลมาหัวบาตร หนูชนิดต่าง ๆ ฯลฯ 2) สัตว์เลื้อยคลาน ได้แก่ เขียด ตะกวด งูชนิดต่าง ๆ เต่า ฯลฯ 3) สัตว์ปีก ได้แก่ นกชนิดต่าง ๆ เช่น อีโก้ง อีล้ำ เป็ดแดง นกยาง เป็ดคับแค เป็นต้น 4) สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ได้แก่ กบ เขียด คางคก ฯลฯ

ภาพที่ 4 แสดงการผังการใช้พื้นที่ภายในสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ

อาคารสำนักงาน

ป้ายเรียนรู้และจุดนั่งพัก

ป้ายเรียนรู้

ถนนภายในโครงการ

อาคารที่พักเดิม

อาคารที่พักใหม่

บริบททางธรรมชาติ

เส้นทางศึกษาธรรมชาติ

ทัศนียภาพภายในโครงการ

ภาพที่ 5 แสดงบริบท และองค์ประกอบภายในสถานี่พัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ

ตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสถานี่พัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ

ประเด็นในการวิเคราะห์	แหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวทางธรรมชาติ
	สถานี่พัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ
1. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	
1.1 ความสะดวกในการเดินทาง เช่น มีรถประจำทาง	การเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว “สถานี่พัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ” ไม่มีรถประจำทางให้บริการ สามารถเดินทางด้วยรถส่วนตัวเท่านั้น แหล่งท่องเที่ยวอยู่ติดถนนเส้นรองสามารถเดินทางได้สะดวก
1.2 ป้ายบอกทางเข้าชุมชน	มีป้ายบอกทางจากถนนเส้นหลักไปยังเส้นรอง เป็นระยะ ๆ
1.3 สภาพเส้นทาง	ถนนเส้นหลัก และถนนเส้นรองมีความกว้าง 2 ช่องทาง พื้นผิวถนนสะดวกต่อการเดินทาง กว้างประมาณ 5 เมตร
2. ด้านสิ่งแวดล้อมความสะดวก และการจัดพื้นที่ (Zoning)	
2.1 สถานที่จอดรถ	ขนาดของพื้นที่ในการจอดรถไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังพื้นที่ในช่วงวันหยุดหรือช่วงเข้าค่าย การจอดรถในพื้นที่จะเยอะและติดขัด อาจจะส่งผลกระทบการทำกิจกรรมเข้าค่ายของนักเรียนได้
2.2 จุดบริการข้อมูล และประชาสัมพันธ์	มีจุดบริการนักท่องเที่ยวที่อยู่บริเวณสำนักงานหน้าโครงการ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเด็นในการวิเคราะห์	แหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวทางธรรมชาติ
	สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ
2.3 จุดพักผ่อน	มีจุดพักผ่อนที่สามารถให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูปเช็คอินหลายจุดด้วยกัน
2.4 พื้นที่กิจกรรม	มีการแบ่งพื้นที่ออกจากพื้นที่ของส่วนอาคารอื่นๆออกไปอย่างชัดเจน กิจกรรมในโครงการส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมการเข้าค่ายอาสาปลูกป่า เรียนรู้พืชพันธุ์ สัตว์ป่าต่าง ๆ ตามจุดต่าง ๆ
2.5 ห้องพัก	พื้นที่ห้องพักจะอยู่โซนในสุด ปัจจุบันกำลังก่อสร้างใหม่ จะได้รับบรรยากาศทะเลสาบอย่างใกล้ชิด และธรรมชาติที่สวยงาม
2.6 ห้องสุขา	ห้องสุขามีในสำนักงานและบ้านพัก บริเวณรอบ ๆ จะไม่มี ทำให้สุขาไม่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว
3. การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	
3.1 การกำหนดประเภทความรู้	ความรู้ส่วนใหญ่เป็นความรู้เกี่ยวกับพืชพันธุ์นานาชนิดและสัตว์ป่ามากมาย
3.2 การกำจัดขยะ และน้ำเสีย	ถังขยะมีเพียงจุดเดียว (ไม่เพียงพอเนื่องจากเป็นพื้นที่ของสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบมีขนาดใหญ่)
3.3 การกำหนดกิจกรรมที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว	กิจกรรมในโครงการส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเข้าค่าย อาสา ปลูกป่านานาชนิด กิจกรรมที่โดดเด่น “กิจกรรมค่ายรักพงไพร” และเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
3.4 ด้านความปลอดภัย	
- ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการเยี่ยมชม	มีการกำหนดจุดเข้า-ออกของนักท่องเที่ยวเพียงจุดเดียว ซึ่งง่ายต่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว
- ความปลอดภัยด้านสุขอนามัย	บรรยากาศ ณ แหล่งท่องเที่ยว สะอาด ไม่มีสิ่งสกปรกหรือขยะเกลื่อนกลาด และมีที่พักเป็นบ้านยกพื้นสูง ทำให้ปลอดภัยจากสัตว์มีพิษต่างๆ

3. การออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน

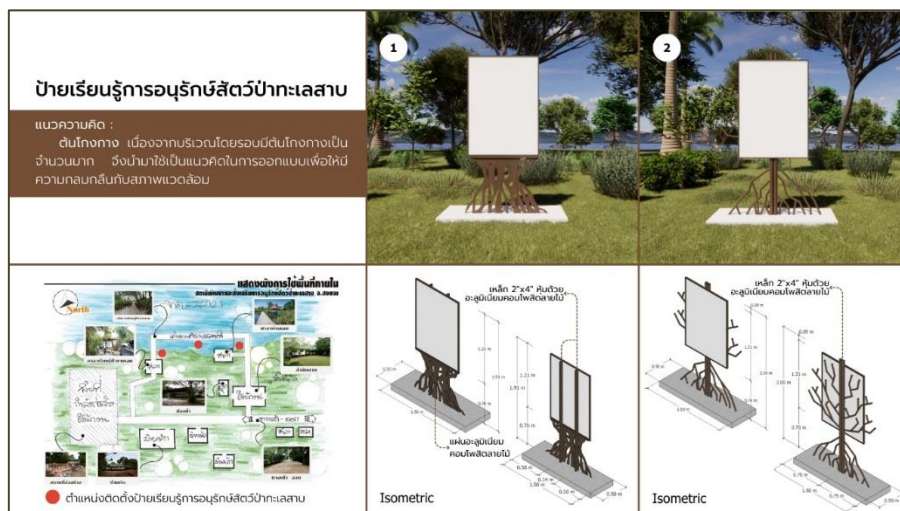
จากการศึกษาศักยภาพและการจัดภูมิทัศน์ของสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นพื้นที่สำหรับเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ปรับปรุงภูมิทัศน์แนวความคิดในการออกแบบให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ กล่าวคือ การนำภูมิปัญญาเชิงช่างและวัสดุท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในการออกแบบ เพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับบริบททางธรรมชาติในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว เช่น การใช้ไม้ไผ่เป็นส่วนประดับตกแต่งสถานที่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเชิงช่างในท้องถิ่นอย่างหนึ่ง

ภาพที่ 6 แสดงผลการออกแบบป้ายโครงการ

ภาพที่ 7 แสดงผลการออกแบบจุดพักผ่อน

ภาพที่ 8 แสดงผลการออกแบบป้ายเรียนรู้

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผล

ผลการวิจัยออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยว ทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว สรุปได้ดังนี้

1. อัตลักษณ์ชุมชนเกาะใหญ่ ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาเป็น 2 ด้าน ได้แก่

1.1 ด้านอัตลักษณ์ในภาพรวมของชุมชน เป็นเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ อาหารทะเล โบราณสถานศูนย์รวมของความเชื่อและความศรัทธา รวมถึงวิถีประมงพื้นบ้าน

1.2 ด้านอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ผู้วิจัยศึกษา เก็บข้อมูลลักษณะของเรือนพื้นถิ่นที่มีอายุ ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป พบอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของชุมชน ดังนี้ ด้านการใช้วัสดุส่วนใหญ่เป็นไม้ที่หาได้ง่ายในพื้นที่ ด้านภูมิปัญญาเชิงช่างมีการสร้างเรือนด้วยวิธีการสอดสลักเข้าเตี้ย สัดส่วนและองค์ประกอบ เรือนเป็นแบบยกพื้น ใต้ถุนสูง การใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่โล่งและแบ่งพื้นที่ใช้สอยด้วยการยกระดับ การกำหนดเส้นสายที่ใช้ในการออกแบบของเรือนส่วนใหญ่เป็นแนวตั้งสลับกับแนวนอนทำให้องค์ประกอบ ดูลงตัว โลง โปรง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตแบบบริบทของชนในชุมชนเกาะใหญ่

2. ศักยภาพและภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว จากการศึกษา วิเคราะห์สถานี่พัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ สรุปได้ดังนี้

2.1 ด้านการเข้าถึงแหล่ง การเข้าถึงยังไม่สะดวกเท่าที่ควรเนื่องจากไม่มีรถประจำทางให้บริการ รับส่งถึงแหล่ง ต้องเดินทางด้วยรถส่วนตัวเท่านั้น ส่วนสภาพถนนหน้าโครงการมีความกว้าง 5.00 เมตร ผิวทางอยู่ในสภาพดีและมีป้ายบอกทางเพียง 1 จุด จากทางเข้าหลักซึ่งไม่เพียงพอ

2.2 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดกลุ่มพื้นที่ใช้สอย (Zoning) จำนวนห้องสุขา ไม่เพียงพอและพื้นที่จอดรถไม่มีตำแหน่งที่ชัดเจนปัจจุบัน ผู้ที่มาติดต่อหรือเรียนรู้จอร์ถบริเวณใต้ต้นไม้ ภายในโครงการการจัดกลุ่มพื้นที่ใช้สอย (Zoning) ส่วนห้องพักระบายอยู่ 2 พื้นที่ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่ห่างกัน ส่วนพื้นที่ทำกิจกรรมตั้งอยู่ด้านในสุดของโครงการและแยกจากส่วนอื่น ๆ อย่างชัดเจน เพื่อมิให้ส่งเสียงรบกวนห้องพัก

2.3 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านการจัดการความรู้เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ป่า และพันธุ์พืช แต่ป้ายสื่อการเรียนรู้มีน้อยและอยู่ในสภาพที่ผุพังรวมถึงป้ายโครงการ และศาลาพักระหว่างเส้นทางศึกษาธรรมชาติมีความทรุดโทรม

2.4 ด้านความปลอดภัย มีพนักงานรักษาความปลอดภัยดูแลบริเวณทางเข้า-ออก โดยรอบโครงการ

3 ออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาเชิงช่างท้องถิ่นและวัสดุที่มีภายในท้องถิ่น โดยเน้นให้กลมกลืนกับด้านบริบททางธรรมชาติของพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งตามหลักการออกแบบ โดยการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์สถานี่พัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ ผู้วิจัยเสนอผลการออกแบบ 3 ชิ้นงาน ได้แก่ ป้ายโครงการศาลาพักคอยและป้ายเรียนรู้ 2 รูปแบบ

อภิปรายผล

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่า ชุมชนเกาะใหญ่มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ทั้งด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต ชาวประมงพื้นบ้าน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ธรรมชาติ เช่น ป่าชายเลนและแหล่งน้ำกร่อย ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านี้สามารถนำมาเป็นแนวคิดหลักในการออกแบบภูมิทัศน์ เช่น การออกแบบทางเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ การจัดวางจุดชมวิวยามทะเลหรือศาลาพักผ่อนแบบพื้นถิ่น ผลการวิเคราะห์นี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพกานต์ ปัจจันตวิวัฒน์ และ บุญอนันต์ นทกุล (2564) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์ชุมชนสามารถกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและสร้างคุณค่าทางจิตใจให้กับผู้ใช้พื้นที่ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ต้องการประสบการณ์แบบดั้งเดิมและแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวทั่วไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ให้ครอบคลุมมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลที่ชัดเจนกว่านี้ จะทำให้ทราบว่าปัจจัยใดที่จะทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวภายในชุมชน เพื่อปรับปรุงและวางแผนให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น และขยายผลไปปรับใช้กับชุมชนอื่น ๆ ได้
2. ควรจะมีการศึกษาถึงแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ภายในชุมชน
3. พฤติกรรมและความคิดเห็นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เนื่องจากสิ่งกระตุ้น สภาพแวดล้อม และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อลักษณะส่วนบุคคล ดังนั้นควรทำการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับภาครัฐและภาคเอกชนในการปรับปรุงคุณภาพในด้านต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการและสร้างความพึงพอใจให้กลุ่มเป้าหมาย

เอกสารอ้างอิง

- ชวพร ศักดิ์ศรี (2024). การพัฒนาภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างยั่งยืนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ. วารสารวิชาการภูมิสถาปัตยกรรมและการวางแผน, 6(1), 276603.
- พิมพกานต์ ปัจจันตวิวัฒน์ และ บุญอนันต์ นทกุล (2564). แนวทางในการออกแบบและจัดการพื้นที่เพื่อส่งเสริมการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช. Journal of Architectural/Planning Research and Studies, 19(2), 145-161.
- ศศิยา ศิริพานิช (2558). ภูมิทัศน์พื้นฐาน (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.
- สิทธิ กองสาสนะ. (2552). การศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในจังหวัดขอนแก่น. วารสารวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 4(2), 35-58.
- อรศิริ ปานินท์. (2538). ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. ปทุมธานี: Rangsit University Press.
- อุษณีย์ เสกวังศรี และ รัชชนิ แจ่มจรัส (2567). การเข้าถึงชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษา วัดถ้ำเขาพลู อำเภอบัวชุม จังหวัดชุมพร. วารสารเทคโนโลยีภาคใต้, 17 (1), 27-35.
- Eckbo, G. (1964). Urban Landscape Design. McGraw Hill Book Company.